

Stresemann eller under Brüning. Nogle få ledere i industrien ønskede en endnu mere radikal linje, og de gik senere over til nazisterne, men flertallet var ikke ivrige efter Hugenburgs kurs, og nogle var direkte imod. Forf. påviser, i lighed med andre forfattere, at industrien på ingen måde forholdt sig ensartet til DNVP eller til nazisterne, selv inden for sværindustrien var der forskellige opfattelser. Særlig interessant er forf.s betoning af, at Hugenburg, skønt tidligere Krupp-direktør, ikke havde dennes tillid. Desværre kan Hugenburg-papirerne ikke kaste mere lys over industriens pengebidrag til nazisterne, men forf. antager, at Hugenburg lod penge, som han forvaltede for dele af industrien, gå videre til nazisterne, men at dette ophørte før rigsdagsvalget i juli 1932, fordi rivaliseringen mellem DNVP og nazisterne var blevet for stærk, og fordi Hugenburgs egen koncern iøvrigt var i alvorlige finansielle vanskeligheder. Hugenburg lagde sig ud med præsident Hindenburg, hans forhold til Ruhrindustrien var langt fra godt, og hans ledelse af DNVP siden 1928 fremkaldte stadig uro og til sidst splittelse i partiet. Hugenburgs historisk set afgørende nederlag var dog, at han ikke, lige så lidt som Papen, formåede at »tæmme« Hitler, således som det var disse konservatives agt. Forf. påviser, hvordan Hugenburg for Hitlers tiltræden ingen tillid havde til Hitler som politiker, og hvordan han længe havde søgt at undgå en naziledet regering. DNVPs stadige stemmetab og Hitlers gevinster bevirkede endog i 1932, at Hugenburg begyndte at støtte Papen og dermed Hindenburgs præsidentialregeringer. En revolution fra oven i konservativ retning var Hugenburg langt mere tilpas end Hitlers revolution via masserne. Forsøget på at danne en borgerlig, konservativ samling uden om Hitler strandede ikke mindst på den omstridte person Hugenburg, som så store grupper, der ellers naturligt måtte støtte en sådan idé, var modstander af. Hitler høstede, hvad Hugenburg med flid gennem så mange år havde sået. Hitler havde den appel til masserne, som Hugenburg totalt savnede, og han havde den dristighed til radikale og voldsomme handlinger, som Hugenburg og hans folk, trods deres voldsomme sprogbrug, alligevel i sidste ende manglede.

Forf. beskriver kort Hugenburgs liv 1933-51. Efter sit korte og uheldige virke som minister i første halvår af 1933, hvor han og hans folk på flere punkter, bl. a. antisemitismen, var mere højre-radikale end nazisterne, var Hugenburg ganske uden politisk indflydelse. Han beholdt dele af sin økonomiske virksomhed, omend i stadig mindre omfang på grund af nazisternes voksende kontrol hermed. Forf. fremhæver, at Hugenburg næppe var indviet i de sidste ugers forhandlinger om Hitlers udnævnelse, og påviser, hvordan Hugenburg akcepterede Hitler som kansler, men stærkt gik imod et nazidiktatur, bl. a. fordi det også ville ramme hans egne tilhængere. – Bogen er forsynet med et meget udførligt noteapparat, med polemik mod bl. a. D. Stegmanns teser om forholdet mellem storindustrien og nazisterne.

Kay Lundgreen-Nielsen

Norbert Krekeler: Revisionsanspruch und geheime Ostpolitik der Weimarer Republik. Schriftenreihe der Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte (No. 27). Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1973.

Forf. har sat søgelyset på en speciel side af den tyske udenrigspolitik, nemlig dens støtte til tyskheden i Polen efter landafståelserne 1919-21. På basis af omhyggelige kildestudier, der i høj grad er vanskeliggjort af denne politiks fortrolige karakter, anskuer forf. problemet således som det tog sig ud for de centrale tyske myndigheder i Reich og i Preussen, ikke ud fra det tyske mindretals syn.

Inden for den tyske debat om Weimartidens udenrigspolitik placerer han sig klart som tilhænger af tesen om kontinuitet fra den preussiske Polenpolitik via Weimartidens

til Hitlerperiodens. Forf. påviser, hvordan der endog personelt var kontinuitet i udførelsen af den tyske politik, fra Preussens fortyskningsvirke før 1918 til Görings administration af de besatte polske områder efter 1939. På grundlag af detaljerede redegørelser for de forskellige tyske myndigheders planer og politik konkluderer forf., at næsten alle tyske partier efter 1918 var enige om målene for den tyske politik over for Polen, og at der ingen forskel var hos de mange Weimarregeringer angående dette problem. Målet var en revision af den tyske østgrænse og et middel hertil var opretholdelsen af tyskheden i Polen. Denne var imidlertid, dels af almene økonomiske årsager, dels på grund af de polske regerings antityske politik, truet i sin eksistens. Derved opstod et gensidigt afhængighedsforhold. Tyskheden i Polen kunne ikke klare sig uden økonomisk støtte, der under de givne forhold kun kunne komme fra Tyskland, selv om der også var planer om at interessere udenlandsk, især amerikansk, kapital i det tyske landbrug i Polen. Den tyske regering havde problemer nok af økonomisk art, men ville den opretholde kravet om revision af østgrænsen, dvs. erhvervelse af Øst-Øvreschlesien, Den Polske Korridor og Danzig, så måtte den også sørge for, at fundamentet for dette krav, eksistensen af tyskere i Polen, blev opretholdt og helst også styrket. Af politiske grunde måtte den tyske regering derfor være interesseret i at yde økonomisk støtte, også selv om dette evt. måtte være økonomisk set højst urentabelt, således som det blev tilfældet sidst i 1920'erne. Mønstrer i denne politik svarer således ganske til det C. M. Kimmich (*The Free City. Danzig and German Foreign Policy, 1919-34.* 1968. – Se anm. i *Historisk Tidsskrift*, 1971, s. 558 f.) beskrev for Danzigs vedkommende.

Forf. fremhæver, at denne politik måtte føres i største hemmelighed. Hensynet til de allieredes og især til den polske regerings reaktion gjorde, at de tyske regeringer benyttede sig af formelt private organisationer til at formidle den statslige støtte til tyske grupper i Polen. I starten gik støtten navnlig til kulturelle formål (skoler, presse, kirke), men ca. 1925-33 blev støtten til at opretholde tyskernes økonomiske position helt afgørende. Af samme grund blev beløbene da væsentligt større. Forf. fremhæver, at hele denne politik blev ført uden om rigsdagen og uden offentlig debat. Nogle af de såkaldt private organer fik tilknyttet parlamentariske råd, men reelt kørte udenrigsministeriet løbet. Først sidst i 1920'erne blev støttebeløbene så store, at regeringerne måtte finde plads til dem på de normale budgetter. Længst muligt blev dog kommunisterne og nazisterne holdt uden for den indviede kreds. Denne hemmeligholdelse af et led i den tyske udenrigspolitik svarer iøvrigt ganske til den tilsvarende hemmeligholdelse af et andet centralt element i den tyske revisionspolitik, nemlig oprustningen, hvad enten den foregik i Tyskland, Sovjetunionen eller i Spanien i Weimartiden.

Forf. fremhæver, at støtten til økonomiske formål var ensidig. Det var jordejerne, og især storgodsejerne i Polen, der nød godt af statsstøtten. Dette skyldtes flere forhold. Efter 1918-24 bestod kernen i tyskheden nemlig på grund af udvandring og assimilation ikke mere af byernes befolkning, men af bønder. Storgodsejerne havde de bedste forbindelser til de bestemmende organer i Berlin, og dér blev tyskpolitikken især varetaget af nationalt-konservative kredse, der traditionelt var nært forbundet med godsejerkredse. Ganske som »Osthilfe« i Tyskland gik til håbløst forgældede godser, så skete det samme i Polen. Politiske argumenter vandt hver gang, der opstod tvivl om det økonomisk fornuftige i denne skæve fordeling af statsstøtten til tyskerne i Polen.

Selv om forf. gang på gang fremhæver kontinuiteten i denne tyske politik, så påpeger han også forskellene mellem Weimartid og Hitler-tid. Det lykkedes, trods ihærdige forsøg, ikke for Weimarregeringerne via pengestøtten at tvinge de mange tyske grupper i Polen ind i en enhedsorganisation, der let kunne anbringes under det tyske udenrigsministeriums kontrol. Hvad penge ikke kunne udvirke, lykkedes for nazisterne efter 1933 ved

brug af grovere metoder. På den anden side var nazisterne afhængige af de personer og organer, der så længe havde domineret i tyskhedspolitikken i Polen, at det i den følgende tid gav nazisterne visse problemer. Betonningen af det racemæssige i Hitlertiden var ligeledes noget nyt, men ellers var der store lighedspunkter mellem politikken før og efter 1933.

Danmark og Nordslesvig strejfes nogle gange ved omtalen af den samlede politik over for tyskerne uden for statsgrænserne (s. 43, 78–79, 85, 91–93, 115, 131, 144–145). Bogen er fyldt med mange tørre tal og illustrerende citater som bevis for tesen. Debatten om den tyske østpolitik i Weimartiden kan ikke se væk fra det skarpe lys forf. har kastet på den konsekvente og voksende økonomiske støtte alle tyske regeringer brugte til et rent udenrigspolitisk formål. Beløbenes omfang og den tilslørede formidlingsmetode kaster et grelt lys over de mange offentlige forsikringer om den tyske fredsvilje. Det er betegnende for emnets politiske farlighed, at en af de involverede personer i de såkaldt private organers virke i Polen endnu i 1970 ikke ønskede at udtale sig – af hensyn til de daværende polsk-vesttyske forhandlinger (se s. 76).

Kay Lundgreen-Nielsen

Raymond Carr: The Spanish Tragedy. The Civil War in Perspective. London, Weidenfeld & Nicolson, 1977. 336 s.

R. Carr har i 1966 skrevet en Spanienshistorie om perioden 1808–1939 samt redigeret en artikelsamling (*The Republic and the Civil War in Spain. 1971*) og – med typisk engelsk bredde i interesserne – har iøvrigt også skrevet en bog om engelsk rævejagt. Bogen om Den Spanske Borgerkrig kan stærkt anbefales ud fra flere hensyn. Den er velskrevet, med sans for illustrerende detaljer og det menneskelige perspektiv i de tragiske begivenheder. Fremstillingen er klar og koncis, de vigtigste politiske bevægelser og personer skildres træffende, med solid baggrund i den eksisterende videnskabelige litteratur. Bogen afsluttes med en kommenteret, selektiv bibliografi, medens noteapparatet i teksten er holdt på et minimum, idet forf. henviser interesserede til den spanske udgave. Dette er en skam for den, der ikke er kyndig i spansk, men som gerne ville vide, hvad hans mange vurderinger bygger på.

Forf.s sigte er at præsentere et oversigtsværk, der mere har karakter af analyse og kommentar end af udførlig begivenhedshistorie. Interesserede i facts kan jo også med føje henvises til den eksisterende litteratur, f. eks. G. Jackson: *The Spanish Republic and the Civil War, 1965*; Hugh Thomas: *The Spanish Civil War, 3. udg., 1977*; P. Broué & E. Témime: *The Revolution and the Civil War in Spain, 1970*; St. G. Payne: *A History of Spain and Portugal. Vol. II, 1973*.

Bogen rummer en kort gennemgang af spansk historie før 1936, en udførlig diskussion af en række problemer i tiden 1936–39, samt en epilog om perioden 1939–77, således at også tiden efter Franco ganske kort skitseres.

Kernen i bogen er imidlertid afsnittene om borgerkrigen og dens årsager. Han gør opmærksom på, at kildematerialet stadig er dårligt. Især må man bruge pressen, der allerede 1931–36 hyppigt var under censur, samt erindringer og senere beretninger. Problemerne forværres af begge parter ivrige propagandaversioner i samtiden. Disse vandrede senere med over i den historiske litteratur. Det er her velgørende, at forf. ved de fleste af de meget omstridte emner omhyggeligt kort skitserer de varierende opfattelser, før han giver sin egen tolkning. Undertiden må han dog helt afstå fra en vurdering, fordi materialet både er for dårligt og for divergerende i tendens. Forf.s eget syn er tydeligvis præget af stor lyst til at punktere veletablerede Venstre-myter, medens han samtidig